

CZU: 374.1:373.5

[https://doi.org/10.59295/sum9\(169\)2024_19](https://doi.org/10.59295/sum9(169)2024_19)

MODELE DE ASIGURARE A EDUCAȚIEI NONFORMALE ÎN CONTEXTUL VALORIFICĂRII TIMPULUI LIBER AL ELEVILOR

*Veronica CLICHICI,**Universitatea de Stat din Moldova*

În articol este reflectată abordarea modelelor de asigurare a educației nonformale în contextul valorificării timpului liber al elevilor din perspectiva metodologică. La nivelul sistemului și procesului de învățământ general, activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane este proiectată în viziune sistemică, globală și se realizează tridimensional prin formele educației: formale - nonformale (la nivel instituțional) și informale (la nivel noninstituțional). Deși necesitatea asigurării integralizării educației formale – nonformale - informale a devenit actuală în paradigma reformelor curriculare odată cu accentuarea rolului influențelor educative nonformale și informale, alături de influențele educative formale asupra formării și dezvoltării personalității elevului/tânărului, însă lipsește claritatea funcțională a unui cadru metodologic a educației nonformale. Astfel, accentuăm relevanța funcționalității modelului clasic de realizare a educației nonformale la nivelul managementului clasei/grupului de elevi, modelul activităților nonformale în mediul online/digital, modelul educației în aer liber, modelul „Școlii altfel” pentru asigurarea metodologică a educației nonformale care stabilesc acțiuni concrete și prioritare sistemului și procesului de învățământ general.

Cuvinte-cheie: *educație nonformală, modele, metodologie, funcționalitate, acțiuni pedagogice, „Școala altfel”, mediul online/digital, educație în aer liber, timp liber, elevi.*

MODELS FOR ASSURANCE OF NONFORMAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF VALUATION OF STUDENTS' FREE TIME

The article reflects the approach to non-formal education assurance models in the context of valuation on students' free time from a methodological perspective. At the level of the general education system and process, the training-development activity of the human personality is designed in a systemic, global vision and is carried out three-dimensionally through the forms of formal education - non-formal (at the institutional level) and informal (at the non-institutional level). Although the need to ensure the integration of formal - non-formal - informal education has become current in the paradigm of curricular reforms with the emphasis on the role of non-formal and informal educational influences, alongside formal educational influences on the formation and development of the student's/young person's personality, but the functional clarity of a framework is missing methodology of non-formal education. Thus, we emphasize the relevance of the functionality of the classical model of achieving non-formal education at the level of class/group of students management, the model of non-formal activities in the online/digital environment, the model of outdoor education, the „Different schools” model for the methodological assurance of non-formal education that establish actions concrete and priority to the general education system and process.

Keywords: *non-formal education, models, methodology, functionality, pedagogical actions, „Different school”, online/digital environment, outdoor education, free time, students.*

Introducere

Astăzi, *educația nonformală* oferă „mai mult ca oricând” sugestii și chiar soluții pentru depășirea prelungitei „crize a școlii” prin prisma concepției învățării pe tot parcursul vieții.

În nevoia corelării educației cu piața muncii și dificultatea adaptării sistemului formal de educație la schimbările socio-economice ale perioadei respective sunt cunoscute tendințe de creștere a interesului pentru educația nonformală, atestate în documente de politici educaționale naționale racordate la cele internaționale, precum: *Codul Educației al Republicii Moldova* [12]; *Cadrul de referință al Curriculumului Național* [5]; *Cadrul de referință al educației extrașcolare (nonformale) din Republica Moldova* [6]; Curriculumul de bază: sistem de competențe pentru educația extrașcolară/nonformală; *Strategia „Educației 2030”* [27].

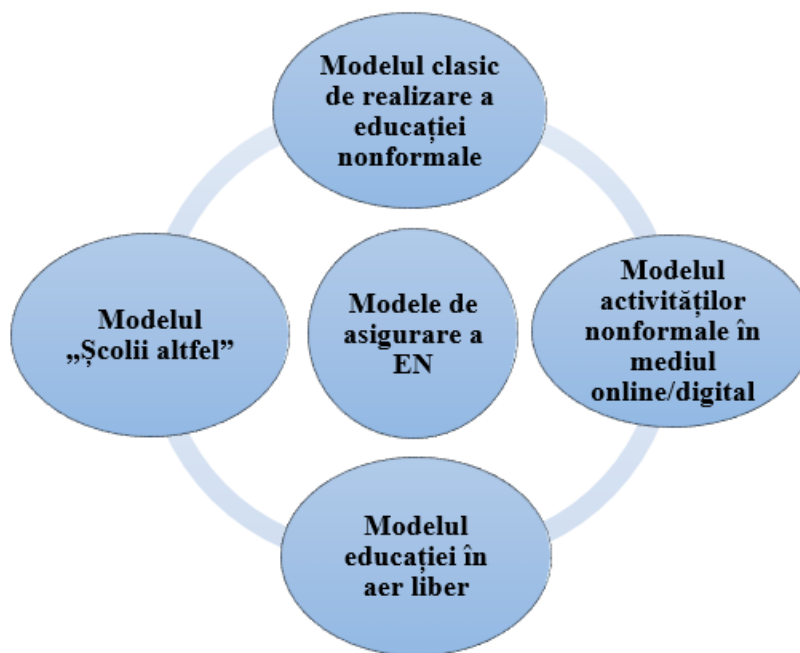
În acest sens, personalitatea umană se raportează la societate prin intermediul aspirațiilor și al motivațiilor pe care le formează acțiunile educative exercitate asupra sa de sistemul educativ oficial sau de sisteme para-

lele/complementare care îi imprimă anumite opțiuni de integrare socială și profesională. Profilul de formare este interfața dintre școală și societate. Prin faptul că identifică direcții posibile de dezvoltare a viitorului absolvent, dacă analizăm *idealul educațional* al școlii din Republica Moldova *constă în formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate* [12].

Problema abordată

Actualmente politicile educaționale din Republica Moldova valorifică integralizarea educației formale și cea nonformală. Acest fapt este datorită cadrului conceptual instituționalizat în care se desfășoară conținutul informațional abordat, strategiile de realizare, modalitățile de evaluare și certificare etc. Semnificativ pot fi conceptualizate și realizate în programe alternative /curricula la decizia școlii în organizarea diverselor activități de petrecere a timpului liber rațional, promovând unele valori europene, precum egalitatea socială, accesul la o educație de calitate, participare activă, principii democratice etc., oferind celor interesați un spațiu extrem de generos de acțiune, însă lipsește claritatea funcțională a unui cadru metodologic a educației nonformale, *cf. Strategiei „Educației 2030”* [27, p. 20-21]. Astfel, propunem în studiul de față unele modele de activități nonformale pentru organizarea timpului liber rațional al elevilor:

Fig. 1. Modele de asigurare a educației nonformale (EN) în contextul valorificării timpului liber al elevilor.

Scopul cercetării constă în determinarea modalităților de realizare a educației nonformale prin prisma modelelor de asigurare metodologică a acestei educații în contextul valorificării timpului liber al elevilor.

Metodologia cercetării a fost realizată prin documentarea politicilor educaționale de dezvoltare curriculară națională, a literaturii de specialitate privind analiza descriptivă, sinteza pedagogică, metoda inductivă și cea deductivă în abordarea problemei cercetării.

Timpul liber al elevului reprezintă o resursă de bază a procesului educativ, gândit în perspectiva educației centrate pe cel ce învață și a educației integrale [10, p. 54].

Diversitatea *modelelor de acțiune* implementate în cadrul metodologic al activității de proiectare a educației nonformale desemnează un set de valori și de factori care conferă acțiunii didactice o anumită linie de evoluție asociată cu programele/curricula de învățământ și cu procesele psihice angajate în activitatea elevului.

Modelul clasic de realizare a educației nonformale la nivelul managementului clasei/grupului de elevi

În contextul modelului clasic de realizare a educației nonformale la nivelul managementului clasei/grupului de elevi se oferă un set de experiențe sociale necesare, benefice pentru fiecare copil, elev/tânăr sau adult, complementarizând celelalte forme de educație prin [18, p.19]:

- valorificarea timpului liber al elevilor, din punct de vedere educațional;
- oportunități pentru valorificarea experiențelor de viață ale elevilor, prin cadrul mai flexibil, mai deschis și prin diversificarea mediilor de învățare cotidiene;
- participare voluntară, individuală sau colectivă;
- modalități flexibile de a răspunde intereselor elevilor prin gama largă de activități pe care le propune și posibilitatea fiecărui elev de a decide la ce activități să participe;
- dezvoltarea competențelor pentru viață și pregătirea tinerilor pentru a deveni cetățeni activi;
- formarea capacității organizatorice, de autogospodărire, de management al timpului, de gândire critică, de adoptare a unor decizii sau rezolvare de probleme;
- un cadru de exersare și de cultivare a diferitelor înclinații, aptitudini și capacități, de manifestare a talentelor în artă, cultură, muzică, sport, pictură, IT etc.

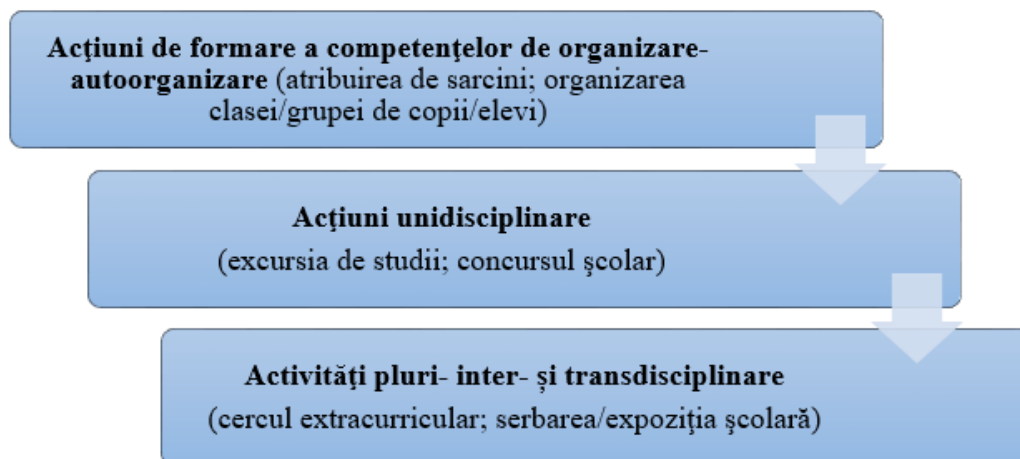
În anul de studii 2023-2024, *activitățile extrașcolare* în instituțiile de învățământ se vor organiza și desfășura conform intereselor și opțiunilor elevilor. La proiectarea activităților se va ține cont de *Programul activităților extrașcolare în învățământul primar și secundar, ciclul I și II*, aprobat prin ordinul MEC nr.200 din 28.02.2023 [16].

În scopul organizării activităților extrașcolare (*cor, cerc de dans, orchestre, artă decorativă aplicată, design, ikebana, artizanat, pictură, grafică, activități de cercetare la disciplinele de studii etc.*), se prevăd a câte 8 ore săptămânal pentru fiecare ciclu de clase I-a – IX-a și a câte 4 ore săptămânal pentru fiecare ciclu de clase a X-a–a XII-a. De aceea, cadrelor de conducere a instituțiilor de învățământ li se recomandă [2, p. 58]:

- de a facilita procesul de organizare a activităților extrașcolare prin proiectarea și gestionarea eficientă a activităților extrașcolare;
- implicarea tuturor elevilor și cadrelor didactice în activități care să răspundă intereselor și preocupărilor elevilor;
- valorificarea talentelor și capacităților elevilor în diferite domenii și stimularea participării lor în diverse acțiuni, în contexte nonformale;
- elaborarea de programe extracurriculare/extrașcolare în colaborare cu parteneri educaționali.

La nivel de managementul instituției de învățământ general sunt recomandate acțiuni de eficientizare a educației nonformale prezentate în figura 2.

Fig. 2. Acțiuni de eficientizare a educației nonformale în învățământul general, adaptat după M. Carcea [8].

Elocvente sunt *teoriile managementului clasei/grupului de elevi* descrise din perspectiva constructivistă, de către A. Afanas, pe care le evidențiem [17, p. 128-132]:

- *Teorii personologice* - teoria conducerii carismatice și teoria trăsăturilor;
- *Teorii comportamentiste* - teoria celor două dimensiuni comportamentale și teoria continuumului comportamental;
- *Teorii situaționale primare*;
- *Teorii ale contingenței* - teoria favorabilității situației de conducere și teoria maturității subordonaților;
- *Teorii cognitive* - teoria normativă a luării deciziei, teoria „calescop” și teoria atribuirii;
- *Teorii ale interacțiunii sociale* - teoria legăturilor diadice verticale și teoria conducerii tranzacționale.

Practica pedagogică evidențiază alternative posibile de constituire a grupelor de copii/elevi, precum [13, p. 208]:

- grupe organizate pe criterii exterioare (ordinea alfabetică, poziția în băncile din clasă) – grupe organizate pe criterii interne (relațiile didactice, psihologice, sociale, existente în cadrul clasei);
- grupe constituite în mod dirijat (după diferite criterii: nivel intelectual, performanțe școlare) – grupe constituite spontan (prin opțiuni libere, pe baza unor relații de prietenie);
- grupe instituționalizate în cadrul clasei – în afara clasei, favorabile unor raporturi formale și nonformale;
- grupe de elevi cu statut ridicat/preferențial, în raport cu colectivul clasei de elevi și cu colectivul didactic al clasei – grupe de elevi cu statut marginalizat, în raport cu colectivul clasei de elevi și cu colectivul didactic al clasei;
- grupe normale, de 3-8 membri, active în interiorul clasei de elevi – grupe mari, care pot deveni active în afara clasei de elevi;
- grupe stabile (din punct de vedere al duratei/perioada unui an de învățământ, aplicabile la toate disciplinele de învățământ) – grupe mobile (care pot fi înființate/desființate, transformate pe parcursul anului de învățământ; care pot fi aplicate numai la o disciplină sau la câteva discipline de învățământ).

Aceste forme de organizare a corelației *profesor-elev* sunt destinate activităților extrașcolare, care variază în funcție de numărul de elevi din instituțiile de învățământ.

Prin urmare, elevii vor fi ghidați să dobândească o gândire independentă, nedeterminată de grup, toleranță față de ideile noi, capacitatea de a descoperi probleme noi și de a găsi modul de rezolvare și posibilitatea de a critica constructiv. Înainte de toate, este însă important ca profesorul însăși să fie creativ. Elevii sunt atrași de activitățile artistice, recreative, distractive, care ajută la dezvoltarea creativității, gândirii critice și stimulează implicarea în actul decizional privind respectarea drepturilor omului, conștientizarea educației pentru păstrarea valorilor etc.

Redimensionarea acestui tip de educație va începe de la nivelul micro – *unitatea de învățământ* (activitate educativă), prin [18, p. 9]:

- dezvoltarea componentei educative în proiectarea activității didactice;
- complementarizarea dimensiunii curriculare cu cea cross-curriculare și extracurriculare a activității educative;
- crearea echipelor interdisciplinare pentru inițierea, organizarea și implementarea proiectelor educative;
- dezvoltarea proiectelor educative pe tipuri de educație complementară.

Activitățile extracurriculare/extrașcolare implică un parteneriat educațional eficient în organizarea / realizarea tematicilor planificate. Activitățile organizate în parteneriat, în proiecte îi antrenează pe elevi, îi stimulează, le dezvoltă gândirea, memoria, imaginația, spiritul de observație, spontaneitatea, spiritul artistic și simțul umorului. Activități în parteneriat sunt și acele activități care antrenează pe lângă cadrul didactic și psihologul școlii, părinții copiilor/elevilor, asistentul social, medicul școlii, scopul fiind acela de bun management al clasei de elevi.

Proiectarea activităților educative nonformale include următoarele repere pedagogice [18 p. 19]:

1. Definirea scopului urmărit „Cine întreprinde acțiunea?” „Pentru cine?” „Pentru ce?”
2. Stabilirea obiectivelor intermediare.
3. Operaționalizarea obiectivelor - estimarea rezultatelor așteptate; - descrierea semnelor comportamentale observabile ale realizării obiectivelor.

4. Precizarea acțiunilor de întreprins pentru realizarea obiectivelor „Ce se face pentru realizarea fiecărui obiectiv?”

5. Strategia realizării acțiunilor educative - se precizează reperele spațio-temporale ale acțiunilor, precum și metodele și mijloacele pentru realizarea lor.

Pentru *organizarea activităților educative nonformale*, cadrele didactice sunt responsabile de asigurarea următoarelor condiții [18, p. 20]:

- Estimarea costurilor.
- Asigurarea participării educaților - identificarea nevoilor educative ale grupului țintă; - comunicarea intenției și scopului urmărit; - informarea periodică asupra evoluției obiectivelor.
- Programarea acțiunilor - corelarea explicită acțiune – obiective intermediare; - precizarea reperelor descriptive ale fiecărei acțiuni: durata și programul orar, locul desfășurării, numărul de participanți, persoana responsabilă de realizarea acțiunii; - precizarea duratei și perioadei de desfășurare a proiectului.
- Evaluarea rezultatelor parțiale și finale - se elaborează metodologia de evaluare continuă și finală;
- Pregătirea personalului pentru realizarea conținutului tematic și informațional al acțiunii - se realizează pregătirea metodologică a organizatorului și responsabililor pe acțiuni; - se structurează conținutul tematic și acțional; - se elaborează schema conținutului informațional al fiecărei teme.
- Pregătirea realizării fiecărei teme - se elaborează proiectul tehnologic de realizare a fiecărei teme.
- Pregătirea mijloacelor umane, materiale, instrumentale, financiare - se negociază convențiile de conlucrare intrașcolară sau între școală și instituțiile implicate în proiect; - se negociază contracte de coparticipare pentru asigurarea mijloacelor materiale și instrumentale; - se negociază contracte de finanțare a activității și de valorificare a produselor și serviciilor.

Modelul educației în aer liber

Educația în aer liber (engl. Outdoor Education) este o formă organizată de învățământ care se desfășoară în aer liber și pregătește pentru viața în aer liber, bazându-se pe filozofia, teoria și practica educației experiențiale și a educației ecologice. Atare model de educație extrașcolară dezvoltă la elevi înțelegerea și aprecierea de sine, a celor din jur și a lumii naturale. Față de sistemul tradițional de instrucție și educație, educația în aer liber prezintă anumite priorități: mobilizează exemplar resursele corporale și mintale, oamenii sunt mult mai sensibili când se află în mijlocul naturii, viața în aer liber arată omului ce slab este în mijlocul naturii și îl obligă să colaboreze cu ceilalți și să se bazeze pe ei, produce efecte educative mai puternice și mai durabile privind dobândirea capacității de stăpânire a unor situații complexe, de inovare, de conducere, de spirit de echipă și de comunicare [23].-

Acest model este implementat în țările Suedia, Danemarca, Norvegia, Finlanda. Potrivit cercetătorului H. Catalano [9], *educația outdoor* - în sens extins, poate fi inclusă în sfera noilor dimensiuni ale educației și atribuită educației nonformale, văzută ca formă a educației care subsumează activitățile extracurriculare și extrașcolare - iar în sens restrâns circumscrie activitățile de învățare organizate sub îndrumarea cadrelor didactice, într-un mediu natural, în spații culturale (teatre, cinematografe, case de cultură, muzee etc.).

C. Cucoș [15], analizează *educația outdoor* ca un proces educațional ce se desfășoară dincolo de ușa clasei și se consumă în drumeții, excursii, incursiuni în lumea reală (pădure, cartier, parc, centru cultural, comercial, industrial etc.) și care este conexasă la conținuturile școlare, fiind un mediu de explorare, de aplicare, de punere la probă sau experimentare a unor cunoștințe stipulate prin programa școlară.

Caracteristicile cheie ale educației outdoor [20, p. 5-6], sunt:

- *Educația outdoor oferă posibilitatea contactului direct cu natura;*
- *Educația outdoor reprezintă o puternică sursă de experiențe de învățare;*
- *Educația outdoor facilitează procesul de învățare al elevilor care întâmpină dificultăți în acest sens;*
- *Educația outdoor oferă nenumărate beneficii fizice, emoționale, mentale ce asigură bunăstarea societății.*

Astfel, există o serie de programe de educație outdoor care pot fi utile în diferite contexte și în funcție de nevoile existente/identificate. De exemplu, *un program de educație outdoor axat pe educația fizică* ar putea avea efect preventiv-educativ-terapeutic, ar putea duce la scăderea numărului de elevi cu obezitate

creșcută din școală (programul ar putea include exerciții fizice, plimbări în aer liber, discuții libere cu elevii într-un cadru relaxant și motivant); *un program de educație outdoor axat pe știința mediului* ar avea ca efect informarea elevilor cu privire la problemele de mediu din comunitatea lor, conștientizarea cu privire la impactul pe care acțiunile lor le au asupra mediului (se poate organiza o activitate de ecologizare sau orice alte activități cu grad ridicat de creativitate).

Educația în aer liber se adresează unui public larg, indiferent de vârsta *elevului*, nevoile sunt similare și pentru cei mici și pentru cei mari, de exemplu, realizarea *proiectului Ecomatematica* a cărui scop este educarea copiilor/elevilor în spiritul respectului pentru mediul înconjurător și consolidarea unor noțiuni matematice în cadrul acțiunilor desfășurate; concomitent cu activitățile de educație ecologică, care vor sensibiliza copiii/elevii, ei vor învăța importanța numerelor în viața de zi cu zi.

Abordarea educației în aer liber a elevilor, în contextul activităților extracurriculare/extrascolare constituie un aspect important în asigurarea dezvoltării personale și profesionale a elevului, oferă oportunități interactive de învățare, crește gradul de motivare a învățării academice în actualul sistem educațional.

Modelul activităților nonformale în mediul online/digital

Efectul învățării nonformale cu utilizarea noilor tehnologii și resurse digitale se impune ca necesitate a acceptării orizontului fără limite al învățării, în general.

Învățarea în mediu virtual reprezintă mediul virtual care facilitează diversificarea oportunităților de învățare printr-o mediere virtuală între învățare și joc. Astfel, pot fi create activități individualizate pentru un elev sau grup de elevi, utilizând modalități interactive de descoperire - mediul tehnologic și virtual. În unele cazuri, utilizarea tehnologiei este vitală - în mod special atunci când vine vorba de calitatea participării - asigurând o oportunitate și un rol activ în toate contextele tuturor celor care în alte condiții nu ar avea [1, p. 55].

Activitatea educativă extracurriculară la distanță – se realizează în baza *managementului învățământului la distanță* [26, p. 355-356], care se axează pe pedagogia audiovizualului, pe acea ramură a pedagogiei care studiază problemele teoretice și practice ale instruirii și formării realizate cu ajutorul mijloacelor moderne de informare și comunicare, inclusiv comunicare la distanță. În acest sens, pedagogia audiovizualului urmărește asigurarea corelațiilor necesare între mijloacele de informare și comunicare, codurile de expresie la care acestea apelează, obiectivele operaționale și strategiile de învățare. Noile Tehnologii de Informare și Comunicare (NTIC) instrumentează într-un mod adecvat cele trei mari funcții cognitive ale elevului în relație cu mediul său-*percepția, acțiunea și reprezentarea mentală*.

Din punct de vedere metodic, aplicațiile multimedia se pot integra în toate etapele *activităților curriculare și extracurriculare*, servind unor scopuri diverse:

- la începutul secvențelor de formare (pentru a-i sensibiliza pe elevi pentru activitate);
- pe parcursul lor (pentru a-i sprijini în dobândirea și descoperirea de cunoștințe, abilități, competențe, în fixarea, aplicarea și operaționalizarea lor);
- în dezbaterile unor studii de caz (ca suport al discuțiilor),
- la finele secvențelor de formare (pentru a sprijini consolidarea achizițiilor elevilor, evaluarea și autoevaluarea acestora).

În situațiile de învățare cu ajutorul noilor tehnologii, comunicarea liniară biunivocă elev-profesor este înlocuită cu secvențe didactice în care profesorul, în calitate de mediator, își pierde statutul de unic deținător și transmitor (fie și în manieră interactivă) de cunoștințe și îl dobândește pe cel de organizator al întâlnirii dintre cunoaștere și subiectul care învață [24, p. 115-122].

Astfel, actele de mediere pedagogică vor avea la bază întrebări deschise care să urmeze traseul gândirii elevilor [4]: „*Ce aveți de făcut?*”, „*Ce urmează să observați?*”, „*Ce trebuie să căutați?*”, „*Ce informații ați cules?*”, „*De unde?*”, „*Cum ați gândit la rezolvarea acestei sarcini?*”, „*Ce aveți de făcut în continuare?*”.

Complexitatea învățării cu ajutorul tehnologiilor moderne (tehnica de documentare, volumul mare de informații de procesat, operațiile tehnice de efectuat și de stăpânit fac ca elevii să își câștige mai greu autonomia în învățare. De aceea, ghidarea realizată de profesor necesită să fie adecvată nevoilor individuale ale celor care învață, foarte riguroasă, realizată pas cu pas, astfel încât să se asigure premisele autoformării educative. La realizarea procesului educațional la distanță, cadrul didactic abordează elevul ca subiect al educației [21]:

a) combină activități de predare sincron cu activități de predare asincron, activități ghidate, semi-ghidate de lucru independent, lucru individual și în grup, folosește o varietate de metode și tehnici de predare interactivă, centrate pe elev, pe interesele și nevoile acestuia și nu doar oferă sarcini;

b) exclude situațiile în care elevul rămâne un simplu spectator/consumator de informație.

Noile Tehnologii de Informare și Comunicare (NTIC) permit tranziția de la elevul consumator de informație la elevul activ, curios, autonom, cu spirit critic, deschis spre noi orizonturi de informare și cunoaștere. Toate aceste activități nonformale sub coordonarea formativă a profesorului va orienta activitatea elevului spre o muncă independentă de observare, de prelucrare prin încercări și erori până va ajunge la achiziții interiorizate, cu un nivel de operaționalitate ridicat. Sunt evidente în acest context, caracteristicile învățării prin descoperire, metodă înrudită cu problematizarea care solicită antrenarea elevilor în raționamente inductive sau deductive. Important fiind faptul ca sarcina propusă acestui tip de învățare numită și învățarea prin cercetare să nu fie plicticoasă și nici dificilă, cu prea multe necunoscute care poate provoca elevului neliniște, frustrare, chiar tentative de a renunța la ea. Argumentele forte în practicarea învățării prin descoperire mai ales în învățământul la distanță sunt ca profesorul și elevul devin parteneri într-un studiu comun de cercetare și căutare, în care fiecare are de învățat unul de la celălalt, elevul din punctul de vedere al materiei iar profesorul pătrunde în permanență tot mai adânc în procesele de gândire ale elevilor săi [apud 26, p. 357].

Asigurarea mediului de învățare în activități nonformale prin utilizarea resurselor digitale, necesită respectarea a cinci condiții pedagogice [19, p. 195-215]:

1) utilizarea tehnologiei digitale de către elevi necesită să se raporteze la obiective specifice de învățare și să se concentreze în mod special asupra proceselor precum gândirea critică, rezolvarea problemelor și învățarea învățării;

2) integrarea eficientă a resurselor digitale în mediul de învățare necesită să se reflecte în utilizarea lor la timp, flexibilă și variată în mediul de învățare;

3) utilizarea resurselor digitale necesită să fie o activitate socială;

4) resursele digitale necesită să sprijine experiențele de învățare autodirijate ale elevilor în funcție de propriile interese;

5) resursele digitale necesită să ofere elevilor experiențe de învățare pe termen lung.

În acest context, *resursele educaționale deschise* au devenit o provocare deosebită pentru sistemul educației din Republica Moldova, odată cu dezvoltarea TIC și implementarea Strategiei „Moldova Digitală 2020”. Acestea reprezintă accesul liber, tehnic și legal la conținut, inclusiv la codul sursă, al cadrelor didactice, părinților și al altor specialiști în domeniu capabili să lucreze cu acest conținut și mediu tehnologizat, să stimuleze plener copiii/elevii prin intermediul activităților practice, precum: *soft-uri educaționale deschise/închise, jocuri și jucării interactive*.

Resursele educaționale deschise cuprind [3, p. 5]:

- materiale pentru învățare prin joc: proiecte deschise (open courseware și open content), cursuri *free*, directoare de obiecte de învățare (learning objects), jurnale educaționale;

- software open source – pentru dezvoltarea, utilizarea, reutilizarea, căutarea, organizarea și accesul la resurse; medii virtuale de învățare (LMS – Learning Management Systems), comunități de învățare;

- licențe de proprietate intelectuală, care promovează publicarea deschisă a materialelor, a principiilor de design și a bunelor practici, localizarea conținutului.

Așadar, conținuturile resurselor educaționale deschise se pot regăsi/dezvolta prin crearea bibliotecii instituțiilor de învățământ virtuale, a portalului național de resurse educaționale deschise, a auxiliarelor didactice digitale și cu liber acces; prin licențele deschise/libere pentru educație.

Modelul „Școlii altfel” – o nouă perspectivă pentru învățământul general

„Școala altfel, în viziunea savantului S.Cristea, reprezintă un concept pedagogic operațional, exprimat printr-o formulă metaforică deschisă spre toate resursele proiectării curriculare, în ascensiune în era globalizării, identificabile la nivel comunitar (școlar, local, teritorial, național, internațional). Acest concept, inițiat la nivel de politică a educației, în context istoric determinat (România, Republica Moldova etc.), definește un tip special de educație nonformală, raportată la: a) cunoștințele de bază (teoretice și aplicative)

acumulate de elevi în condiții de instruire formală (școlară); b) experiențele de învățare ale elevilor dobândite spontan, informal, în mediul comunitar (familie, grup de prieteni, comunitate locală educațională), în condiții de valorificare a mass-mediei și a TIC-ului etc” [14].

„Școala altfel” este un program național al cărui scop este să contribuie la dezvoltarea competenței de învățare și a abilităților socio-emoționale în rândul copiilor preșcolari/elevilor. Cadrele didactice vor proiecta, testa și evalua abordări eficiente pentru dezvoltarea acestor competențe și abilități. Programul național „Școala altfel” oferă un spațiu de experimentare în care atât cadrele didactice, cât și elevii sunt încurajați să își manifeste creativitatea și să îmbine într-un mod atractiv teoria cu aplicațiile ei din viața de zi cu zi, învățarea cu preocupările individuale într-un context favorabil dezvoltării socio-emoționale [22].

În perspectivă pentru instituțiile de învățământ general din Republica Moldova poate fi implementat Programul la nivel național „Școala altfel” care are o durată de 5 zile consecutive lucrătoare în timpul anului școlar și poate fi derulat pe baza unei planificări ce rămâne la decizia fiecărei unități de învățământ. Dar necesitatea acestui program poate fi introdus în Planul-cadru național, doar conform deciziei Ministerului Educației.

Constatăm relevanța proiectului „Școala altfel” care implică elevii și cadrele didactice în activități de educație nonformală, ce pune în valoare talentele, preocupările extrașcolare și competențele elevilor, în domenii cât mai diverse și interesante. De aceea, în săptămâna „Școala altfel” se pot organiza, printre altele, activități culturale, activități tehnico-științifice, activități sportive, activități de educație pentru cetățenie democratică, pentru promovarea valorilor umanitare (inclusiv voluntariat, caritate, implicare activă în societate, responsabilitate socială, relații și comunicare etc.), activități de educație pentru sănătate și stil de viață sănătos (inclusiv referitoare la dependența de calculator, siguranța pe internet etc.), activități de educație ecologică și de protecție a mediului (inclusiv colectare selectivă, economisirea energiei, energie alternativă etc.) și activități de educație rutieră.

În perioada alocată Programului național „Școala altfel” vor fi facilitate activități educaționale având una sau mai multe dintre următoarele caracteristici [25]:

- a) transdisciplinaritate;
- b) experiențiale/de învățare prin experiență;
- c) proiectate în parteneriat cu elevi, părinți, instituții, organizații non-guvernamentale și/sau operatori economici;
- d) inovatoare pentru contextul în care sunt derulate;
- e) bazate pe constatările unor cercetări și bune practici recente din domeniul educațional.

Pentru mediul educațional din Republica Moldova, programul „Școala altfel” va constitui o provocare pentru cadrele didactice, științifice și manageriale, elevi, părinți. Totuși, dezvoltarea acestui Program „Școala altfel” în instituțiile de învățământ general poate fi aprobat provizoriu de direcțiile de Învățământ la nivel municipal/raional pentru a fi implementat de către cadrele didactice în baza intereselor/preocupărilor copiilor/elevilor. Astfel de model funcțional este prezentat în figura 3.

Așadar, analizând perspectiva programului „Școlii altfel”, constatăm nevoia de „o nouă educație” de promovare a activităților nonformale în instituțiile de învățământ general din Republica Moldova - *educația pentru timpul liber*, ce poate fi transparentă prin conceptualizarea procesului de extindere a valorii timpului liber *al celui ce învață* pe tot parcursul vieții și în care toate resursele: cunoștințe, abilități, atitudini manifestate prin experiențe și valorificări culturale conduc la conceperea unui proces educațional ce determină creșterea responsabilității elevului față de gestionarea timpului său liber și a celor din jurul lui.

În acest context, *educația pentru timpul liber* [10], constituie o abordare holistică în mediul pedagogic, construită pe dimensiunea axiologică și tehnologică a educației formale, nonformale, dar și informale, care să asigure valorificarea rațională a acestuia, astfel încât această resursă de care dispune persoana nu doar în perioada școlarității, ci și pe parcursul întregii vieți, să fie conștientizată, utilizată corect și să favorizeze activitatea de formare-dezvoltare integrală a personalității umane.

Reieșind din aceste considerații, ar fi eficient un posibil *model de organizare și desfășurare a unei ședințe pedagogice „altfel” realizate în scopul sprijinirii (auto)formării cadrelor didactice care își desfășoară activități extracurriculare și extrașcolare prin prisma „noului deziderat – educația pentru timpul liber”*. Elaborarea unui atare proiect de lecție sau de activitate educativă transdisciplinară și extracurriculară în

școală reprezintă un act de creație pedagogică, în măsura în care nu se cade în capcana unor formalisme și rigori excesive [7, p. 40].

Fig. 3. Modelul funcțional al programului „Școala altfel” în instituția de învățământ generală.

Activitatea educativă vizează dimensiunea concretă/operațională a procesului de învățământ determi-

<p>Organizarea programului „Școala altfel” în instituția de învățământ generală</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Consiliu profesoral stabilește echipa de coordonare și calendarul „Școlii altfel”. - Echipa de coordonare a programului. - Profesorii, elevii, părinții și partenerii implicați în derularea programului.
<p>Planificarea programului „Școala altfel”</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Aprobarea calendarul programului „Școala altfel”. - Investigarea intereselor copiilor preșcolari/elevi. - Alcătuirea ofertei programului „Școala altfel”. - Elaborarea orarului „Școala altfel”. - Proiectarea activităților din „Școala altfel” . - Aplicarea metodelor și instrumentelor de evaluare formativă în cadrul activităților proiectate.
<p>Monitorizarea programului „Școala altfel”</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Instrumente de monitorizarea prezenței/absenței elevilor de către cadrele didactice.
<p>Valorificarea rezultatelor „Școlii altfel”</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Raportul sintetic privind activitățile utile pentru satisfacerea intereselor copiilor preșcolari/elevi; pentru dezvoltarea competenței de învățare și abilităților socio-emoționale; lecții învățate etc. - Completarea chetionarelor feedback cu referire la realizarea programului (elevi, părinți, profesori).

nată, pe de o parte, de finalitățile și structurile sistemului iar, pe de altă parte, de *capacitatea de proiectare pedagogică a profesorului* asumată în funcție de condițiile specifice fiecărui colectiv de elevi sau de studenți. În această ordine de idei, „o activitate atât de complexă angajează, în mod explicit și implicit, toate dimensiunile procesului de învățământ” [13], așa precum este și dimensiunea *educația pentru timpul liber*:

- Proiectarea pedagogică a educației pentru timpul liber integralizată axiologic în cadrul disciplinelor școlare (prin tematică cross-curriculară, transdisciplinară).

- Valorificarea activității manageriale ale educației pentru timpul liber la intersecția dintre formele educației formale-nonformale-informale.

Conform *Planului-Cadru* pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, elaborat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova pentru fiecare an de studiu [16], a fost propus un posibil model de (auto) formare a cadrelor didactice din perspectiva „Școlii altfel”, într-o cercetare științifică [11, p. 170-173], pentru realizarea activităților practice în baza ariilor curriculare: Limbă și comunicare; Matematică și științe; Educație socioumanistică; Arte; Tehnologii; Sport; Consiliere și dezvoltare personală, desfășurat în cadrul ședinței pedagogice de (auto)formare a cadrelor didactice cu genericul „Educația pentru timpul liber în contextul Școlii altfel”.

Finalmente, eficiența organizării activităților nonformale din perspectiva „Școlii altfel” presupune următoarele oportunități de viitor:

- timpul alocat unei activități poate fi flexibil;

- învățarea se va organiza nu numai în sala de clasă sau în clădirea școlii, ci și în alte locuri, chiar în alte localități;

- competențele învățării pot fi stabilite împreună de către profesori, elevi, părinți și alte persoane din comunitate;

- învățarea nu va fi neapărat ancorată într-o disciplină – aceleași competențe sau aceleași teme se pot aborda multidisciplinar – sau – după caz, acolo unde există capacitatea instituțională, transdisciplinar;
- evaluarea învățării nu va fi nevoie să se reflecte în notare.

Concluzii

Dezvoltarea acestor modele de asigurare a educației nonformale în contextul valorificării timpului liber al elevilor va facilita un posibil cadru metodologic actual al educației nonformale în contextul provocărilor din societate – va proiecta acțiuni educative calitative în corelare cu noile documente de politici elaborate **în domeniul nonformal** - care sunt flexibile și vin în întâmpinarea diferitelor interese, în mod particular pentru fiecare elev, ce vor dezvolta orizontul cunoașterii și va facilita elevii/tinerii să își descopere noi aptitudini și valențe.

Prin urmare, aceste modele de asigurare metodologică a educației nonformale, propuse în cercetare, stabilesc acțiuni concrete și prioritare sistemului și procesului de învățământ general, precum:

- valorificarea educației nonformale ca dimensiune importantă a procesului de educație continuă și ca parte integrantă a învățării pe tot parcursul vieții;
- implementarea activităților de educație pentru timpul liber la intersecția dintre formele educației formale-nonformale-informale;
- elucidarea potențialului activităților educative ale „Școlii altfel” ca mijloc complementar de dezvoltare personală și de integrare socială;
- facilitarea asigurării didactice și formarea resursei umane în domeniul activităților nonformale în mediul online/digital și educației în aer liber.

Referințe:

1. *Activități nonformale pentru grupuri incluzive de elevi*. Erasmus+, KA2, 2016-2018. Nr. Proiectului: 2016-1-RO01-KA-201-024566. Disponibil: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/36d65640-3c7e-45ac-9ca8-17cd536e0aec/NON4MAL%20%20ALL%20%20Teachers%20course_ROM.pdf.
2. ANDRIEȘ, V. (coord.), CLICHICI, V. *Educația nonformală: aspecte conceptuale și funcționale: Compendiu*. MECC, IȘE. Chișinău: IȘE, (Tipogr. „Print-Caro”), 2020, 69 p. ISBN 978-9975-48-183-0.
3. BEZEDE, R., GORAȘ-POSTICĂ, V., [et.al.]. *Resurse educaționale deschise: oportunități pentru acces, calitate și relevanță în educație*. Chișinău: Pro Didactica (Tipogr. Bons Offices), 2017. Disponibil: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/12/Ghid_RED-1.pdf
4. BOCOȘ, M. *Instruirea interactivă: Repere axiologice și metodologice*. Ghidul profesorului. Iași: Polirom, 2013. ISBN 978-973-46-3248-0.
5. *Cadrul de referință al Curriculumului Național*, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 432 din 29 mai 2017. ISBN 978-9975-3157-7-7.
6. *Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova*. N. Bragarenco, A. Burduh [et al.]; coord. gener.: N. Grîu, V. Crudu; coord. șt.: V. Guțu; Aprobate de MECC al Republicii Moldova prin Ord. nr. 1336 din 01.12.2020. Chișinău: S.n., 2020.
7. CALLO, T. (coord.) [et al.] *Educația centrată pe elev: Ghid metodologic. Formarea continuă*, vol. 1. Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2010. ISBN 978-9975-4152-9-3.
8. CARCEA, M. *Managementul educației nonformale*. Suport de curs. Iași: Polirom, 2001.
9. CATALANO, H. *Valorificarea educației outdoor - premisă a dezvoltării personalității preșcolarilor*, 2020. Disponibil: <https://www.isj.sv.edu.ro>
10. CLICHICI, V. *Educația pentru timpul liber din perspectivă axiologică*. Chișinău: IȘE (Editura Lyceum), 2018. ISBN 978-9975-3285-2-4.
11. CLICHICI, V. *Un posibil model de (auto)formare a cadrelor didactice din perspectiva „Școlii altfel”*. În: *Profesionalizarea cadrelor didactice: tendințe și realități socio-psiho-pedagogice*, Chișinău: IȘE, 2021, p. 170-174. ISBN 978-9975-3336-2-7. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/169-174_14.pdf.
12. *Codul Educației al Republicii Moldova. nr.152 din 17.07.2014*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 24.10.2014, nr. 319-324 (634), art. 6. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/codul-educatiei-0>.

13. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău-București: Editura Litera Internațional, 2000. ISBN 973-9355-51-X.
14. CRISTEA, S. *Școala altfel în era globalizării*. În: *Didactica Pro...*, nr. 4 (122), 2020. p. 53-56.
15. CUCOȘ, C. *Este importantă educația de dincolo de ușa clasei?*, 2012. Disponibil: www.doxologia.ro
16. *Curriculum Național. Planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal anul de studii 2023-2024*. MEC, Chișinău: 2023. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_si_plan_cadru_2023-2024_aprobat_si_plasat_pe_site.pdf.
17. *Educația integrală: Fundamentări teoretico-paradigmatice și aplicative*. M. Hadîrcă (coord. șt.), T. Callo, L. Cuznețov, A. Afanas [et al.]. AȘM, IȘE. Chișinău: IȘE (Tipogr. „Cavaioli”), 2015. ISBN 978-9975-48-096-3.
18. *Educația nonformală. Ghid pentru cadrele didactice*. / aut.: T. Vild, A. Dumitru. Casa Corpului Didactic Ialomița, Liceul Pedagogic „Matei Basarab” Slobozia. Disponibil: https://www.isjialomita.ro/red/download/Educatia_nonformala_-_ghid_pentru_cadrele_didactice.pdf
19. HAVÂRNEANU, G. *Didactica matematicii și informaticii pentru învățământul primar*. Iași: Polirom, 2020.
20. *Manual de educație outdoor*. Lifelong Learning Programme, 2010-2012. Disponibil: <https://www.slideshare.net/primariacatunele/manual-de-educatie-outdoor>
21. *Metodologia privind continuarea la distanță a procesului educațional în condiții de carantină, pentru instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal*. Ordinul MECC nr. 351 din 19.03.2020. Chișinău, 2020.
22. *Metodologie de organizare a Programului național „Școala altfel”*. Anexă la O.M.E.N.C.Ș. nr. 5034/29.08.2016. Disponibil: <https://www.edu.ro/sites/default/files/Metodologie%20Scoala%20Altfel.pdf>
23. MÎNDRU, C. *Educația în aer liber*. În: *iTeach: Experiențe didactice* - o revistă pentru educație și educatori, accesat în decembrie 2020. Disponibil: <https://iteach.ro/experiencedidactice/educatia-in-aer-liber>
24. PĂUN, E. *Pedagogie: Provocări și dileme privind școala și profesia didactică*. Iași: Polirom, 2017, p. 223-230. ISBN 9789734668205.
25. *Școala altfel. Ghid de implementare*. MENCȘ, 2016. Disponibil: https://www.isj-db.ro/static/files/Extrascolare/2021_2022/Consfatuiri/Ghid_Scoala_Altfel_12.12.2016.pdf
26. ȘPAC, S. *Valorificarea strategiilor didactice în procesul educațional la distanță în învățământul primar*. În: *Profesionalizarea cadrelor didactice: tendințe și realități socio-psiho-pedagogice*: Materialele Simpozionului Pedagogic Transfrontalier IȘE, 14 mai 2021 / coord. șt.: L. Pogolșa [et al.]. – Chișinău: IȘE, 2021 (Tipogr. „Totex-Lux”). p. 355-356. ISBN 978-9975-3336-2-7.
27. *Strategia de dezvoltare „Educația 2030”*. Disponibil: https://ipp.md/wpcontent/uploads/2022/02/Strategia_Versiunea_03_2022-02-08.pdf

Date despre autor:

Veronica CLICHICI, doctor în științe pedagogice, lector universitar, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială; Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: veronicaclichici@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-5047-7080

Prezentat la 01.10.2023